

A tudományos kutatás etikai kérdései

A tudományos kutatás etikai kérdései

- A tudomány a mozgatórugója társadalmi, szociális, biztonságpolitikai stb. folyamatoknak
- Felelősség!
- Követelmények és szabályok (jogi és etikai) megléte, azok ismerete
- Tudományos kutatás – kanonizált szabályok szerint folyik
- Tudományos kutatás szakaszai és a kutatómunka eredménye a nyilvánosság számára hozzáférhető kell, hogy legyen
- Eredmények meghatározhatják egy szakma fejlődését, mindennapi gyakorlatát
- Kutatás – megélhetési forrás is, információk révén akár a hatalom eszköze
- Eltérő érdekek
- Kísértés – normáktól eltérés
- Kutatók felelőssége – normák betartása és betartatása

Az etika szerepe a tudományos kutatásban

- **Etika:** a cselekedetek mennyire felelnek meg az erkölcsi normáknak, mitől jó vagy rossz egy cselekedet
- **Erkölc:** a közösségek által elfogadott magatartási és helyes viselkedési formák
- Kutatásetika:
 - a kutatásnak mik az elfogadott erkölcsi normái, szabályai
 - Adott kutatás mennyiben felel meg ezeknek a normáknak

Az etika szerepe a tudományos kutatásban

- Tud. kutatásokkal szemben minden korban elvárások – mindig magukon viselték az adott kor ideológiai hatásait, az adott társadalom nézeteit
- Kutatással kapcsolatos veszélyek mindig voltak
- Média fejlődése – negatív események napvilágra kerültek
 - Háború alatti orvosi kísérletek
 - Börtönkísérletek
 - Szervezett bűnözés által végzett tud. kísérletek
 - Haszonszerzés céljából, nem törődve etikai normák minimális betartásával sem
- Közvélemény és tud. világ: igényelni kezdte az erkölcsi szabályok kiterjesztését a kutatásokra is

Az etika szerepe a tudományos kutatásban

- Szakmai etika:
 - különböző szakmák kutatásának etikai kérdéseit elemzi
- Kutatásetika:
 - a kutatás folyamatának általános etikai kérdéseit vizsgálja
 - az adott kutatás konkrét kockázatainak empirikus vizsgálata kerül előtérbe (a normatív-előíró etikai szabályozás helyett)
 - a kutatások számának növekedésével, célkitűzések bővülésével újabb és újabb etikai szempontok merülnek fel – beépülnek a korábbi kutatósetikai normákba

A kutatásetika fontosságát erősítő tendenciák

Triple Helix

- új fogalmak: tudástermelés, tudástranszport
- Tudomány: összekötő az egyetemi/tudományos, a kormányzati és a gazdasági szféra között
- **Triple Helix:**
 - a tudás e 3szintű spirálban születik, fejlődik, a 3 szféra kommunikációjával transzferálódik, ami a fejlődés feltétele és alapja
 - összefonódás: hátrányok alig, előnyök: pl. tervszerűség, motiváltság
 - az állami és gazdasági szféra eltérő érdekei, az egyeztetés esetleges hiánya – hátráltató, befolyásoló tényezők lehetnek a kutatásban

Kutatásetikai kérdések

- 1997: UNESCO Tudomány- és technológiaetikai Bizottság (COMEST) megalakítása
 - kidolgozza a tudomány- és technológiaetika irányelveit
 - felhívja a tud. világ figyelmét – kutatásokat etikai szempontok figyelembevételével végezzék
- Hangsúly 6 fő területtel kapcsolatos etikai kérdéseken:
 - édesvíz, környezetvédelem, világűr, energia, tudományos képzés, információs társadalom
- Magyarország: COMEST Nemzeti Albizottság
- MTA: World Science Forum – 2003 óta 2évente Bp-en – a tud. képviselői intézményes keretek között, összetett szempontrendszer szerint folytathatnak párbeszédet a társadalommal és a döntéshozókkal
- tudományetikai kódexek (pl. Magyar Akkreditációs Bizottság, MTA, egyetemek, kutatóintézetek, különböző szakmai és tud. szervezetek kutatásetikai kódexei)

A kutatás folyamatához kapcsolódó etikai kérdések

- témaválasztás, adatgyűjtés, -tárolás, -feldolgozás, adatvédelem, következtetések levonása és közzététele kapcsán betartandó etikai szabályok
- **szakmai kompetencia:** az a kör, aki kutatást végez egy témában, át tudja-e tekinteni a kutatott terület kérdéskörét, megvannak-e hozzá a megfelelő szakemberei, anyagi feltételei, elegendő idővel rendelkeznek-e a munkához, hozzájutnak-e minden adathoz, ami a következtetésekhez kell (pl. el tudja-e végezni a kutatást egy egyetemi tanszék állománya vagy országos szintű kutatóműhely kell hozzá)
- **biztonság:** választható-e olyan téma kutatás tárgyául, amelynek eredményei rossz szándékú kezekbe kerülve árthatnak az emberiségnek (pl. vírus mutáns megtalálása – nem válik-e eszközzé tömegpusztító fegyverek elkészítéséhez?)
- **szakmai hibák elkerülésére** való törekvés
- **kutató személye** – pl. alá-fölérendeltségi viszonyok miatt korlátozódhat kutatói szabadsága

A kutatás folyamatához kapcsolódó etikai kérdések

○ **Eredmények közzététele:**

- többszerzős írások: részvételi arányok megjelölése
- mások gondolatainak sajátként közlése
- túlidézés – az író csak mások gondolatait építi be művébe
- ugyanazt a témát írja meg a szerző, csak saját műveiből idéz, azokat variálja
- mások szakmai eredményeinek kisajátítása, háttérbe szorítása

○ **Egy-egy szakma, szakterület specialitása** – tud. kutatásban is speciális előírások

- biokutatások (génkutatások, mesterséges megtermékenyítés, abortusz, eutanázia)
- orvosi kutatások (szervátültetés, mesterséges táplálás)
- informatika (adatvédelem, mások személyes tere)
- környezetetika (állatvédelem, segélyökológia)

Tudományos kutatás lefolytatásának kutatásetikai elvárásai

- a tud. kutatásnak függetlennek, elfogulatlannak és autonómnak kell lennie
- **MTA Tudományetikai Kódexe**
- Általános elvárás: a kutatás folyamatának minden szakaszában érvényesülni kell az etikai alapelveknek (tisztesség, megbízhatóság, objektivitás, pártatlanság, függetlenség, nyitottság, gondosság, felelősség, önzetlen részvétel)
- Téma megválasztása: mások emberi méltóságát, alapvető emberi érdekeit, értékeit ne sértse
- Adatgyűjtés:
 - források hitelessége, kritikai szemlélete;
 - nyert adatok érdek nélküli szűrése, szelektálása;
 - adatok hitelessége;
 - nyert adatok védelme
 - adatszolgáltató (pl. kérdőívkitöltő) személyek védelme, az érintettek tudják, mi a célja részvételüknek
 - ne sérüljön az egészség, legyen lehetőség kiszállni a folyamatból
 - kiskorúak – szülő beleegyezése is szükséges

Tudományos kutatás lefolytatásának kutatásetikai elvárásai

- Adatok összegzése:
 - tilos a tendenciákat, törvényszerűségeket elhallgatni
 - tilos adatszámot, adatértéket változtatni
 - másoktól vett adatokat, gondolatokat pontosan kell idézni
- Következtetések levonása:
 - etikai vétség: nyilvánvalóan más következtetés, mint azt az adatok indokolnák
 - hibaforrás: kutató a vele szembeni elvárásokat nem tudja semlegesen kezelni, következtetéseit az elvárásokhoz igazítja

Tudományos kutatás lefolytatásának kutatásetikai elvárásai

- Tudományos eredmények közzététele:
 - hol, mikor, milyen formában jelenjen meg az eredmény
 - ki a szerző, társszerző
 - korábbi vagy csak friss eredményeket jelenítsenek meg, mutassanak-e rá a kettő esetleges ellentmondására
 - mások eredményeinek elkülönítése a sajáttól (plagizálás elkerülése)
 - azonos eredmények más-más helyen és módon szerepeltetése (publikációk számának növelése)
- Lektorálás, opponensi munka:
 - elfogulatlanság, részrehajlásmentes véleményalkotás
 - elfogultság eseteit (akár pozitív, akár negatív) jelezni kell

A kutatók hippokratészi esküje

„Ígérem, hogy egy jobb világért fogok dolgozni, ahol a tudományt és technológiát a társadalom érdekében felelősséggel használják. Tudásomat nem használom olyan célokra, amelyek szándéka hogy ártson az embereknek vagy a környezetnek. Egész pályám során minden cselekedetem előtt mérlegelni fogom annak etikai vonatkozásait. Tudatában vagyok annak, hogy nagy kötelezettségeket vállalok, de aláírom ezt a deklarációt, mert tisztában vagyok azzal, hogy ez egyén felelőssége az első lépés a béke felé.”

(Sir Joseph Rothblat béke Nobel-díjas tudós)